

Sinds de publicatie van het essay *Vrijplaatsen – hangplek voor vrije gedachten* in *Filosofie in Bedrijf* (nr. 2-2006) zijn we in gesprek met Aernoud Witteveen, hoofdredacteur, over vrijplaatsen en vrije ruimtes. De vrije ruimte in Het Bureau van Voskuyl, op De Toverberg van Thomas Mann, en in de witte regels in gedichten. De vrije ruimte in zigeunermuziek en in de Instant Composers Pool van Misha Mengelberg. Maar vrije ruimte in organisaties? Wordt die niet steeds opnieuw gecorrumpeerd, geëxploiteerd, gekolonialiseerd, geërodeerd en geïnstrumentaliseerd? Met instemming en medewerking van alle betrokkenen? Wat gedachten over dit thema.

Ik ga vrije ruimte steeds interessanter vinden.

En daarmee ook de vraag waarom die als zo bedreigend wordt ervaren door de organisationele orde. YouTube, de ruimte op internet waar iedereen zijn filmpjes kwijt kan zonder enige vorm van censuur, is een actueel geval. YouTube is, naar ik begrijp, zelf ontstaan vanuit een Vrije Ruimte-motief. Twee werkeloze studenten in een hok boven een garage die een technologie bedachten voor een mondiaal forum. Geld had er niets mee te maken. Onlangs is YouTube voor een paar miljard dollar overgenomen door Google (dat zelf ook een vergelijkbare ontstaansgeschiedenis heeft). Het eerste dat Google doet is 30.000 filmpjes van YouTube verwijderen. Vanwege mogelijke copyright problemen. Het lijkt een stapeffect. Google is groot geworden door het ontdekken en ontsluiten van de vrije ruimte die internet biedt. Vooral dank zij Google kan iedereen elkaar vinden om zijn zegje doen.

Langzamerhand echter werd Google een organisatieprincipe. Tegenwoordig gaat het Google om het beheersen en structureren van de ruimte. Wie gebruik maakt van Google is deel van een organisatie met regels, voorschriften, procedures en hiërarchie. In de optiek van Google is er helemaal niets veranderd. Ongetwijfeld beweren ze dat de vrije ruimte door hun wijze van organiseren nog vrijer is geworden. En dat de overname van YouTube dient om de gebruikers (lees klanten) van Google nog meer vrije ruimte te bieden. Bij Google geloven ze dat ongetwijfeld echt. Misschien is er in elke organisatie wel sprake van een mythologie rond de oorspronkelijke vrije ruimte. Alles wat later daaromheen georganiseerd werd is in het denken nog steeds afgeleid van die vrije ruimte. Vandaar dat men ook zo krampachtig, angstig, reageert op voorstellen om de vrije ruimte opnieuw in te stellen.

Denk nog eens aan de film *Easy Rider*. De agressie die de twee motorrijders opwekken door hun vrije ruimte te tonen. Een vrije ruimte die de redneck-mythologie over vrijheid aan de kaak stelde. Die liet zien aan mensen die zichzelf als vrij beschouwden, hoe onvrij ze waren. Die ontmanteling van een gekoesterde identiteit bekopen de motorrijders met de dood.

Het is een wonderlijk proces. Organisatie ontstaat rondom leegte die op den duur alleen nog een mythisch bestaan leidt bij de gemeenschap die zich binnen de organisatie heeft gevormd. Door dat geloof (terecht of niet) houden de leden van die gemeenschap zichzelf in stand. Naarmate de organisatie meer ruimte afpakt, wordt het geloof juist sterker, tot op het agressief vijandige af. Ze lijken daarin bevestigd te worden door de organisatie zelf. Hoe dichter deze geïnstrumenteerd raakt des te meer onverwachte gaten er in het te strak gespannen weefsel vallen ('streven naar perfectie leidt niet tot perfectie' citeert Floor van Rousseau). Als mensen echter hierdoor organisatie zelf gaan opvatten als vrije ruimte, dus als ze hun eigen inperking en die van anderen gaan zien als vergroting van vrijheid en verruiming van ambitie, dan wordt de organisatie een totalitair regime.

Vrije ruimte komt misschien in de werkelijkheid alleen gecorrumpeerd voor. Maar daardoor juist hebben we van de ideale situatie een zeer levendige voorstelling.

Aan de hand hiervan kunnen we normen en referenties ontwikkelen waaraan de werkelijkheid kritisch kan worden getoetst. Al is vrije ruimte een utopie, daarmee is ze tevens in beginsel een kritische gesteldheid.

- Aernoud Witteveen

Agenda

2, 3 en 4 januari 2007 organiseren circa acht mensen een workshop Vrije Ruimte voor elkaar in Any-Martin-Rieux (Franse Ardennen) om beelden uit te wisselen van vrije ruimte die we opdoen uit films, boeken, muziek, kunst. Contact: haffmans@vrijplaatsen.nl

We zijn een organiseerproces gestart waarmee we koersen naar een groots 'vrije ruimte event' in het najaar van 2007. Wil je iets zichtbaar maken over dit thema? Contact: ruthsoesman@hotmail.com

Nieuwe Vrijplaatsen:

SenterNovem - Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling: Vrijplaats Lerende Organisaties. Start: 9 januari 2007. Contact: haffmans@vrijplaatsen.nl